

Dankwoord

Dankzij het grote enthousiasme en een voortdurende inzet van veel mensen is dit inventarisatierapport tot stand gekomen. Hierbij wil ik graag alle inventariseerders bedanken voor het vergaren van alle informatie, het Jeneverbesgilde voor het uitvoeren van de quickscan.

Apart wil ik graag Ben Hoentjen en Eeuwe Dijk van de Provincie Drenthe, Landelijk Gebied, Infosysteem Natuur bedanken voor het verwerken van alle gegevens naar GIS en het produceren van bijzonder mooie kaarten.

Meike Bulten
februari 2006

Het Jeneverbesgilde:

Jan Tuttel, Jan van Ginkel, Jan Grotenhuis, Bertil Zoer, Albert Kerssies, Piet Kerssies, Pieter Posthumus, Rob van der Es

De inventariseerders:

K. Albers, P. Arends, E. Arnolds, J. Berghuis, I. Boland, W. Braam, E. Dijk, R. van der Es, J. van Ginkel, J. Grotenhuis, E. Heijman, B. Hoentjen, P. Kerssies, B. Kuiper, H. Moorlag, H. Offringa, J. Oudega, J. Paasman, E. Prins, R. Popken, R. Pot, E. Puijman, J. van de Sleen, R. Soenveld, H. Steendam, G. Spoek, J. Tiemens, H. Tigchelaar, F. Uilhoorn, J. Verburg, B. Versluijs, G. Vos, Y. de Vries, B. Zoer.

Dankzij de KNHM kon dit inventarisatie onderzoek uitgebreider plaatsvinden. Hierdoor is het een belangrijk onderdeel geworden van het vooronderzoek ten behoeve van de veldexperimenten.

Het project 'Op de bres...' wordt financieel ondersteund door:

- Drents Goed
- Het Drents Landschap
- KNHM - Drenthe
- Landschapsbeheer Drenthe
- Natuurmonumenten
- Prins Bernhard Cultuurfonds
- Project Cultuurtoerisme
- Provincie Drenthe
- Schutrups
- Staatsbosbeheer
- VSB Fonds

Literatuurlijst

Werkgroep Florakartering Drenthe (1999) Atlas van de Drentse Flora; in samenwerking met Provincie Drenthe; Schuyt & Co Uitgevers en Importeurs BV, Haarlem

W.C. Knol & B.S.J. Nijhof (2004) Jeneverbes in de verdrukking: werk aan de winkel! Alterra rapport 942; Wageningen UR

Bijlagen

Bijlage 1 Achtergronden en activiteiten 'Op de bres voor de Jeneverbes'	30
Bijlage 2 Inventarisatieformulier	32
Bijlage 3 Dekking van de inventarisatie	35
Bijlage 4 Geïnventariseerde gebieden	36
Bijlage 5 Vitaliteit in Drenthe	37
Bijlage 6 Nieuw inventarisatie formulier	38

Bijlage 1 Achtergronden en activiteiten

1. Project Op de bres voor de Jeneverbes

Bij het verschijnen van dit Inventarisatierapport staan we stil bij de context waarin de activiteiten van beheerders en vrijwilligers hebben plaatsgevonden. De inventarisatie vormde van meet af aan een inspirerend onderdeel van een geheel aan activiteiten waarin uiteindelijk grote groepen van de bevolking van Drenthe zijn betrokken geraakt. De inventarisatie leidde mede tot deze grote betrokkenheid en heeft van de Jeneverbes een onderwerp voor brede discussies gemaakt.

Medio 2004 verscheen het Alterra-rapport “Jeneverbes (*Juniperus communis* L.) in de verdrukking”. De auteurs schetsen hierin een somber beeld wat betreft de vitaliteit en de verjonging van de zo karakteristieke jeneverbesstruwelen. Het rapport vormde de aanleiding voor de organisatie van de Grote Noordelijke Jeneverbesavond, gehouden op 23 november 2004. Op die avond is het rapport toegelicht door de samensteller en is nadere invulling geven aan de situatie in Noord-Nederland. Ook is een inleiding verzorgd over de rol van de Jeneverbes in de Noordelijke cultuurhistorie. De organisatoren van deze avond hebben, gestimuleerd door de grote mate van publiciteit en respons, besloten het niet bij een avond en enkele excursies te laten, maar willen door een gevarieerd programma voor diverse doelgroepen de Jeneverbes gedurende een jaar onder de aandacht brengen. Voor de inhoud van dit programma is de uitslag van de op de avond gehouden enquête (met een respons van 70%!) richtinggevend geweest.

De omvang van het voorgestelde programma leidde tot de keuze voor een professionele aanpak, uit te voeren door Stichting Veldwerk Nederland in nauwe samenwerking met de terreinbeherende instanties en Landschapsbeheer Drenthe en deskundigen op het gebied van erfgoed en cultuurtoerisme. De kracht van dit project was de integrale benadering van de Jeneverbes: natuur- en cultuurhistorische waarde, inzet van beroeps- en vrijwilligerswerk, voor inwoners en toeristen.

2. Projectbeschrijving

De doelen van het project zijn als volgt omschreven:

- Vergroting van de betrokkenheid bij en zorg voor de Jeneverbes en –struwelen als kenmerkend onderdeel van heide en stuifzand;
- Vergroting van de kennis over de Jeneverbes in natuur- en cultuurhistorisch opzicht;
- Vergroting van de overdracht van deze kennis;
- Daadwerkelijk bijdragen aan het behoud van de Jeneverbes door meer en doelmatiger beheer.

Doelgroepen

1. beheerders / terreineigenaren, ook particulier
2. leden en vrijwilligers van organisaties voor natuur en voor cultureel erfgoed, dorpsgemeenschappen met in hun dorpsdomein jeneverbessen
3. bewoners van de provincie Drenthe
4. toeristen en recreanten, recreatieondernemers
5. overheid en internationale contacten

De volgende resultaten zijn behaald:

1. Rapport in 100-voud met de globale stand van zaken wat betreft de Jeneverbes in Drenthe (verspreid onder vrijwilligers, beheerders, overheid en overige belangstellenden, richtinggevend voor vervolgonderzoek en beheersmaatregelen)
2. Workshop voor beheerders waaraan 20 veldmedewerkers hebben deelgenomen
3. Workshop voor dorpsverenigingen en terreinbeheerders over struwelen in de nabijheid van het dorp en oude gebouwen, 2 maal uitgevoerd voor 80 deelnemers (Meppen en Rolde)
4. Oral history, omgezet in artikelen voor diverse (vak)bladen. Er zijn minstens tien artikelen verschenen in rubrieken en bladen van naam en faam. Het verslag is in voorbereiding.
5. Bijscholing voor Drentse (natuur)gidsen, uitgevoerd met 30 deelnemers
6. De Nationale vrijwilligersdag, met in Drenthe het thema “Op de bres voor de jeneverbes”, werd met tenminste 1000 deelnemers uitgevoerd (een stijging t.o.v. vorige jaren met plm 250 deelnemers)
7. Website, gedurende 12 maanden door meer dan 1800 bezoekers geraadpleegd.
8. Voor zover centraal bekend enkele tientallen berichten en berichtjes in de regionale en lokale pers

9. 6.000 brochures zijn verspreid door Drenthe via bezoekerscentra, musea, bibliotheken, excursies, markten etc.
10. Nog eens 3.000 brochures zijn en worden verspreid via scholen en campings
11. 3000 tijdschriften "Heide en jeneverbes" zijn verspreid via workshops, bijscholing, excursies, hotels, b&b, vvv's etc.
12. er zijn 4 excursies met in totaal 150 deelnemers georganiseerd
13. januari 2006 verscheen in een oplage van 1500 stuks de cultuurroute "Speuren naar de Jeneverbes", presentatie op 24/3 en verspreiding via boekhandels en vvv's.
14. 5000 sets ansichtkaarten verspreid onder alle betrokkenen, gemeentelijk en provinciale bobo's en collectanten van het PBCF
15. Vervolgprojecten:
 - Op basis van bovengenoemde resultaten zijn twee vervolgprojecten ingezet:
 - a. Een project o.l.v. Landschapsbeheer Drenthe dat voorziet in een grondige aanpak van terreinen bij Rolde en Meppen;
 - b. Een project o.l.v. Alterra dat voorziet in veldexperimenten.
 - Bij beide projecten wordt het Jeneverbesgilde nauw betrokken.

Organisatie

Het project wordt tot op heden gecoördineerd door een *projectleider* en –*medewerker* van Veldwerk Nederland, te weten Jan van Ginkel en Meike Bulten.

De projectleider besprak de plannen en vorderingen met *de stuurgroep* waarin zitting hebben:

- Staatsbosbeheer
- Natuurmonumenten
- Het Drentse Landschap
- Landschapsbeheer Drenthe

Als adviseurs zijn op persoonlijke titel toegevoegd: Jan Tuttel, Jan Grotenhuis.

Besloten werd om gezamenlijk met de projectuitvoerders het **Jeneverbesgilde Drenthe** in te stellen. Onder deze naam is ook de website online gekomen.

Stichting Veldwerk Nederland is penvoerder geweest en aanspreekpunt voor fondsen; zij verzorgt de administratie en verslaglegging.

3. Projectbegroting en financiering

De totale kosten voor het project bedroegen € 65.000.-

De volgende instellingen hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de realisatie:

1. Provincie Drenthe
2. Drents Goed
3. VSBfonds
4. PBCF
5. KNHM
6. Nationale Parken in Drenthe
7. De leden van het Jeneverbesgilde Drenthe
8. Recreatieschap Drenthe

Bijlage 2 Het inventarisatieformulier

E. Puyman (be Ruinen) be Ruinen / Edterezand
 Deinerweg 7
 7932 PD Echten 67.

Jeneverbes

Inventarisatie van verjonging & vitaliteit 1

Waarnemer (naam/adres) E. Puyman Deinerweg 7 7932 PD Echten Opnamedatum: juli 2005	Naam terrein: Edterezand Amersfoortcoördinaten: 22250... / 57660...	Ingevuld formulier voor 1 sept. 2005 inleveren bij Meike Bulten, Zuideresweg 10, 9441 TZ Orvelte.
Het terrein geheel / gedeeltelijk* onderzocht + omschrijving welk deel: * indien er een groot verschil is tussen de rand en het centrum van een struweel, graag twee aparte formulieren hiervoor invullen !! Het jeneverbesstruweel ligt op de flanken van het rustend stuifzand complex en omsluit dit grotendeels.		
Per terrein of struweel: (Hier het struweel)		
Indruk vitaliteit: Let hierbij op: bruinverkleuring, (dunne) naaldbezetting, bruine eindscheuten, uitzakkende exemplaren, etc. zeer vitaal / ^{te} vitaal / matig vitaal / niet vitaal Toelichting: Een enkele jeneverbesstruik is uitgezaakt of afgeknapt door sneeuwdruk (winter 2005).		
Bodemvegetatie: bedekking en samenstelling: Dop- of Struikheide 30. % Grassen 5. %, specificatie één soort: bunkgras Open zand 20. % Overig 45. %, specificatie twee soorten: kraaiheide en mossen 100 %		
Mate van verbossing / beschaduwing: Afgezien van enkele vliegdennen is het een ruig open terrein. Alleen aan de oostzijde grenst het aan opgaand bos.		
Verjonging: Jeneverbessen < 100 cm Werden wel/niet* aangetroffen	Aantallen jonge (in struweel) jeneverbessen per hoogteklasse 0 - 10 cm : 5 10 - 25 cm : 10 25 - 50 cm : 3 50 - 100 cm : geen	Vermeerdering door (% van het totale struweel): Zaad 15. % Natuurlijke stek: (afleggers) 25. % Onbekend%

Beschrijving gevoerde beheer voor zover af te leiden uit terreingesteldheid:
(vermeld relevante zaken als plaggen, maaien, opslagbestrijding, opruimen bosaanplant, etc.)

Beheer bestaat grotendeels uit het regelmatig afmaaien van vliegveldnetjes.

Begrazing:

ja/nee In het gebied van het jeneverbesstuwel wordt niet begraasd.

Type vee:

schaap / rund / anders, nl:

.....

jaarrond / zomerbegrazing /

anders, nl:

.....

Ruimte voor opmerkingen / bijzonderheden(geschiedenis van het terrein, tips beheer, etc.):

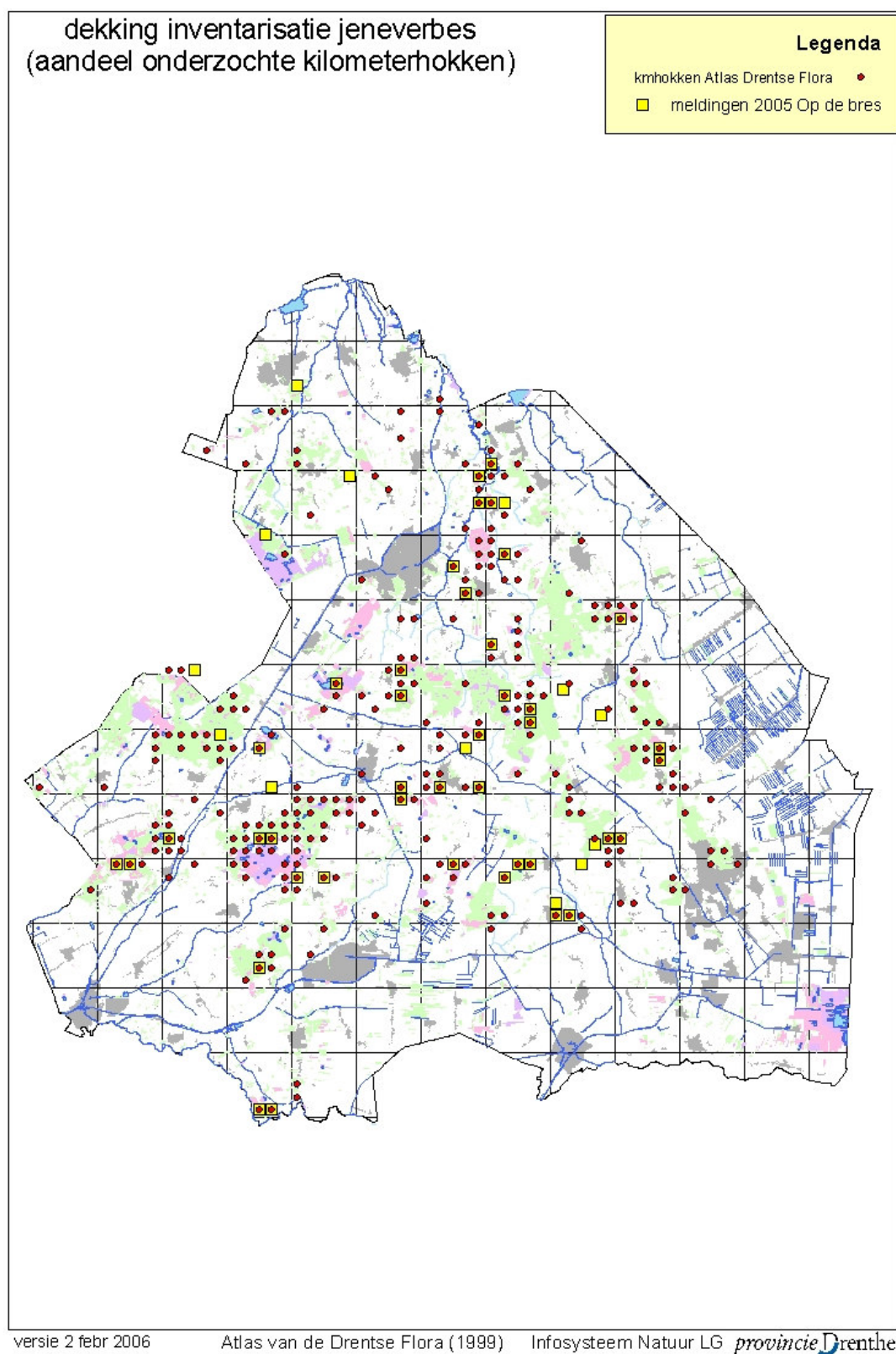
Rustend sluiszand wordt door betreding (wandelaars) open gehouden.

Jeneverbes

Inventarisatie verjonging & vitaliteit 2

Beoordeling vitaliteit/overlevingskansen van individuele zaailing		
Waarnemer (naam/adres) E. Puijman Tel. w.o. 21 7863 TJ Gees Opnamedatum: juli 2005	Naam terrein: Echterezand Amersfoortcoördinaten: 2.2220.../57.650...	Ingevuld formulier voor 1 sept. 2005 inleveren bij Meike Bulten, Zuideresweg 10, 9441 TZ Orvelte.
Inschatting vitaliteit en overlevingskansen van de jonge zaailingen (tot 50 cm hoog) Kies voor deze beschrijving een 'gemiddeld/representatief' exemplaar indien meerdere jonge exemplaren aanwezig.		
Hoogte: 40 cm Dikste stamdiameter: 1. cm Afstand tot dichtstbijzijnde oude struik: 50 m	Indruk vitaliteit individuele zaailing : zeer vitaal / vitaal / matig vitaal / niet vitaal* Toelichting: Deze zaailingen steken net boven de heide uit en pakken hun kans.	
Standplaats: Zon / halfschaduw / schaduw*	Effect begrazing: Zaailing wordt sterk / licht / niet* aangevreten Door: konijn / schaap / rund / onbekend / anders*, nl: Sporen geen waarnemingen hoe vaak dit terrein gedeelte wel begraasd wordt	
Inschatting terreingesteldheid ten tijde van de kieming: Begraasde heide / recent verwijderd bos / (naal) stuifzand / anders*, nl: bos is ter plaatse met wortel en tak verwijderd		
Ruimte voor opmerkingen / bijzonderheden / tips (ook m.b.t. beheer): konijnenstand is momenteel vrijwel 0 Geteld en vastgelegd 85 stuks van 0-25 cm (hoogte) / 80 stuks van 25-50 cm / 245 stuks van 50-100 cm Alle opname en tel gegevens zijn vastgelegd in een "exel staatje"		

Bijlage 3 Dekking van de inventarisatie

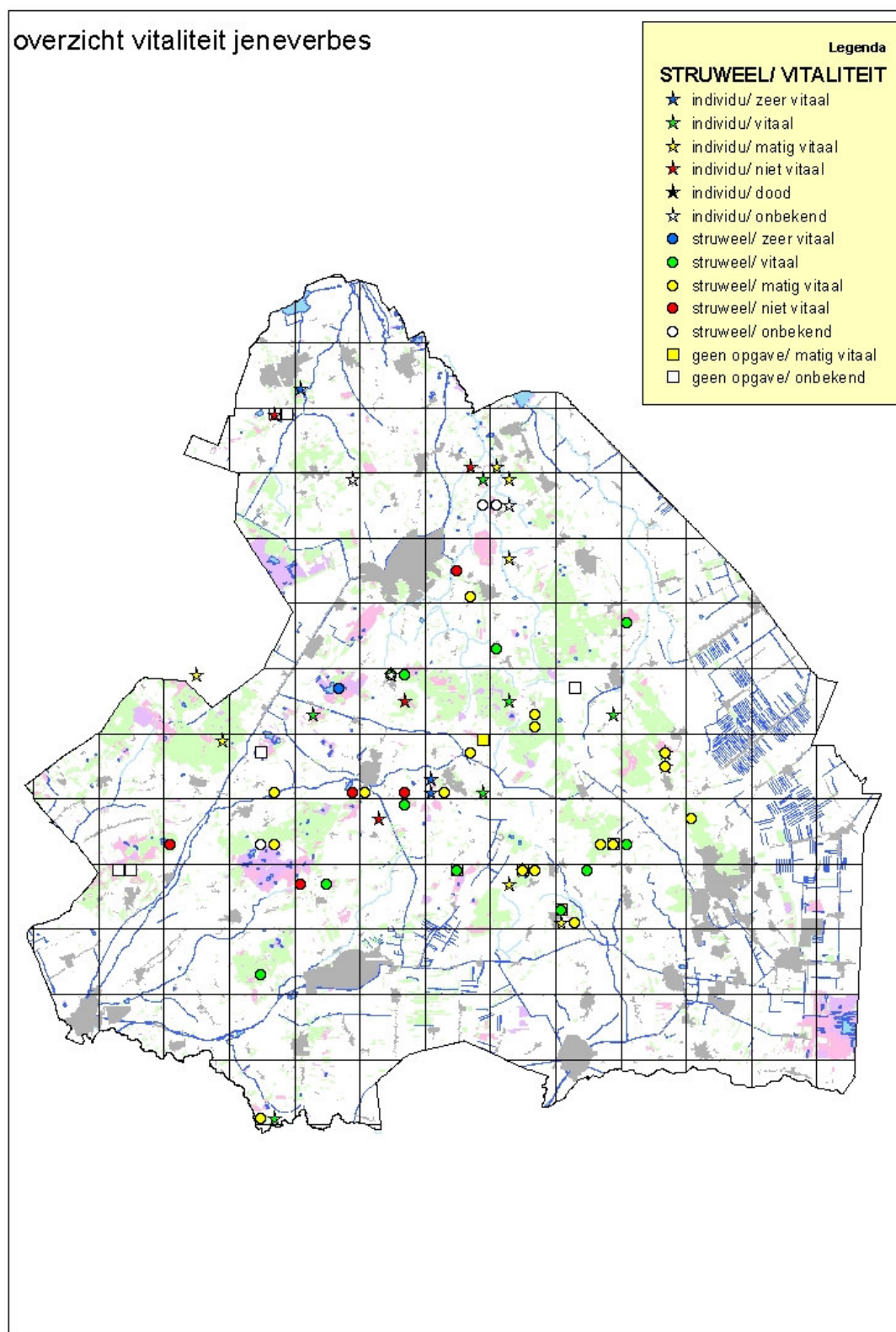
Bijlage 4 Geïntinventariseerde gebieden

Alle gebieden die geïntinventariseerd zijn:

Naam terrein	km-hok (X)	km-hok (Y)
Aekingerzand	217000	549000
Anderen	241000	558000
Berenkuil	240000	551000
Burgvullen	239000	562000
Burgvullen	240000	562000
Burgvullen	241000	562000
De Dennen	243000	546000
De Klencke	245000 / 246000	531000
De Palms	243000	534000
De Tweelingen	243000	545000
De Wildenberg	222000	515000
Drents Friese Wold		
Diever Zuid	219000	544000
Drouwenerzand	250000	553000
Dwingelderveld	222000 / 223000	536000
Echtenerzand	222000	526000
Elperwestveld	239000	544000
Groote Zand	233000	549000
Heuvingerzand	233000	547000
Hijkerveld	228000	548000
Holthe	233000	540000
Holtherzand	233000	539000
Holtingerveld	211000 / 212000	534000
Ieberenplas	241000	547000
Kampsheide	237000	557000
Kraloo	225000	533000
Leggelderveld	222000	543000
Mantingerveld	237000	534000
Mantingerzand	237000 / 238000	534000
Mensinghe	225000	571000
Mepperdennen	241000 / 242000 243000 / 247000	533000 / 534000

Naam terrein	km-hok (X)	km-hok (Y)
Molenveld	253000 / 239000	543000 / 564000
Nuilvereld	227000	533000
Odoornerdennen	253000	542000 / 543000
Odoornerzand	253000	543000
Oosterzand	215000	536000
Peest	229000	564000
Pieterberg	236000	540000
Rabingerveld	223000	515000
Reestdal Rabinge	222000	515000
Reijntjesveld	239000	540000
Reijntjesbos	239000	540000
Rosing wal	253000	542000
Ruigeveld	238000	555000
Siepelveen	240000	565000
Sleenerzand	248000 / 249000 / 250000	536000
Strubben	241000	564000
Terhorsterzand	229000 / 230000	540000
Valkenhof	235000	540000 / 541000
Wildenberg	222000	515000
Witte zand	232000	549000
Naam onbekend	246000	548000
Naam onbekend	238000	565000
Naam onbekend	226000	546000
Naam onbekend	231000	538000
Naam onbekend	249000	546000

Bijlage 5 Vitaliteit in Drenthe

Infosysteem Natuur LG *provincie Drenthe*

Jeneverbes – Verjonging & Vitaliteit

Naam:

Adres:

.....

Tel nummer:

Organisatie:

Naam terrein:

Plaats in de buurt:

Amersfoort coördinaten

X:

Y:

Er is een *struweel* / *kleine groep* / *individu* onderzocht.

Het struweel is in zijn *geheel* / *gedeeltelijk* onderzocht. Geef een korte beschrijving:

.....

.....

.....

.....

Als er meerdere struwelen op een terrein voorkomen, deze gaarne op aparte formulieren beschrijven met aparte coördinaten.

Per struweel of individu:

		Ja	Nee	
Vitaliteit	Bruinverkleuring (naalden)	☐	☐	nl. procent
	Naaldbezetting	☐	☐	(goed – niet goed)
	Bruine eindscheuten	☐	☐	nl. procent
	Noodscheuten	☐	☐	nl. procent
	Uitzakkende exemplaren	☐	☐	nl. procent

zeer vitaal / vitaal / matig vitaal / niet vitaal

Toelichting:

.....

.....

Vegetatie	Dop- of struikheide	 %
	Grassen	 %, nl.
	Open zand	 %
	Overige	 %, nl.
		100 %

Beschaduwing: %

Verbossing: %

Verjonging

Jeneverbessen < 1 meter werden *wel* / *niet* aangetroffen

Aantallen Jeneverbessen per klasse	0 – 10 cm:	
	10 – 25 cm:	
	25 – 50 cm:	
	50 – 100 cm:	
Vermeerdering door (% van het totale struweel)	zaad:	 %
	afleggers:	 %
	onbekend:	 %

Vul s.v.p. per jonge zaailing < 1 meter, het aparte zaailingen formulier in. Indien de jonge struiken ongeveer gelijk zijn, kan per groep een formulier gebruikt worden

Beheer

Kunt u zien / weet u of er het afgelopen jaar de volgende beheersmaatregelen hebben plaatsgevonden?

	Ja	Nee
Plaggen	☐	☐ nl. circa ha
Begrazen	☐	☐ nl. met schapen / rund / jaarrond / zomer /
Opslag verwijderen	☐	☐ nl.
Maaien	☐	☐
Bos verwijderen	☐	☐
Anders, nl.		

Kunt u zien / weet u of er de afgelopen 5 jaar de volgende beheersmaatregelen hebben plaatsgevonden?

	Ja	Nee
Plaggen	☐	☐ nl. circa ha
Begrazen	☐	☐ nl. met schapen / rund / jaarrond / zomer /
Opslag verwijderen	☐	☐ nl.
Maaien	☐	☐
Bos verwijderen	☐	☐
Anders, nl.		

Opmerkingen of bijzonderheden

.....

.....

.....

.....

.....

Jeneverbes – Zaailing

Naam:
Adres:
.....
Tel nummer:
Organisatie:

Naam terrein:
Plaats in de buurt:
Amersfoort coördinaten
X:
Y:

Individu gegevens

Hoogte van de struik cm
 Dikte stamdiameter cm
 Afstand tot dichtstbijzijnde struik meter

Standplaats

zon / halfschaduw / schaduw

Vitaliteit

Bruinverkleuring (naalden) Ja Nee
☐ ☐ , nl. procent
 Naaldbezetting ☐ ☐ , (goed – niet goed)

 Type / vorm van de struik ☐ Pluimvormig
☐ Gedrongen
☐ Anders, nl

zeer vitaal / vitaal / matig vitaal / niet vitaal

Toelichting:

.....

Begrazing

Zaailing wordt aangevreten ☐ Sterk
☐ Licht
☐ Niet

 Door: ☐ Konijn
☐ Schaap
☐ Rund
☐ Onbekend
☐ Anders, nl

Terreingesteldheid

(precies waar de
 zaailing staat)

☐ begraasde heide
☐ recent verwijderd bos
☐ stuifzand
☐ anders, nl

Opmerkingen / bijzonderheden

.....

